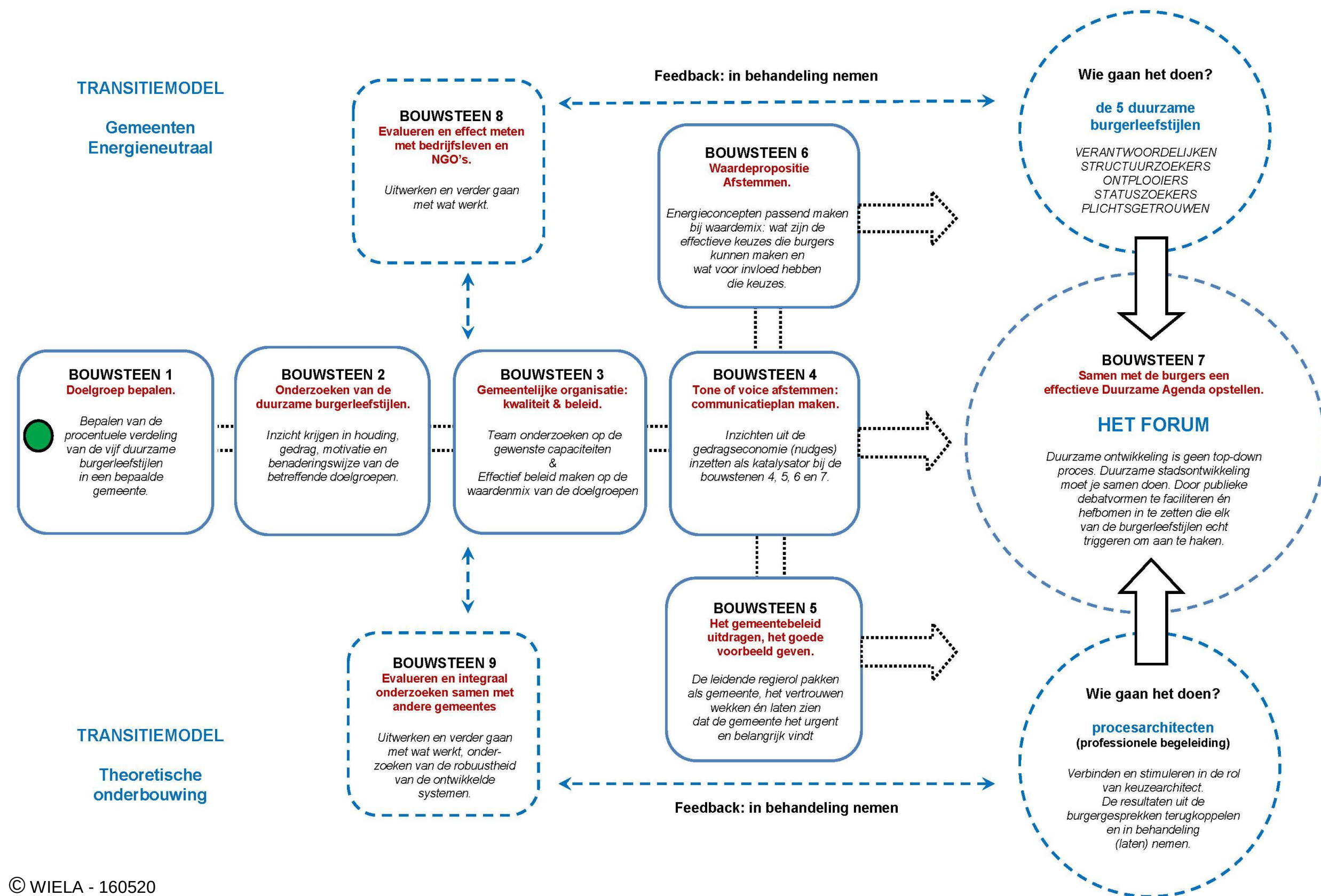
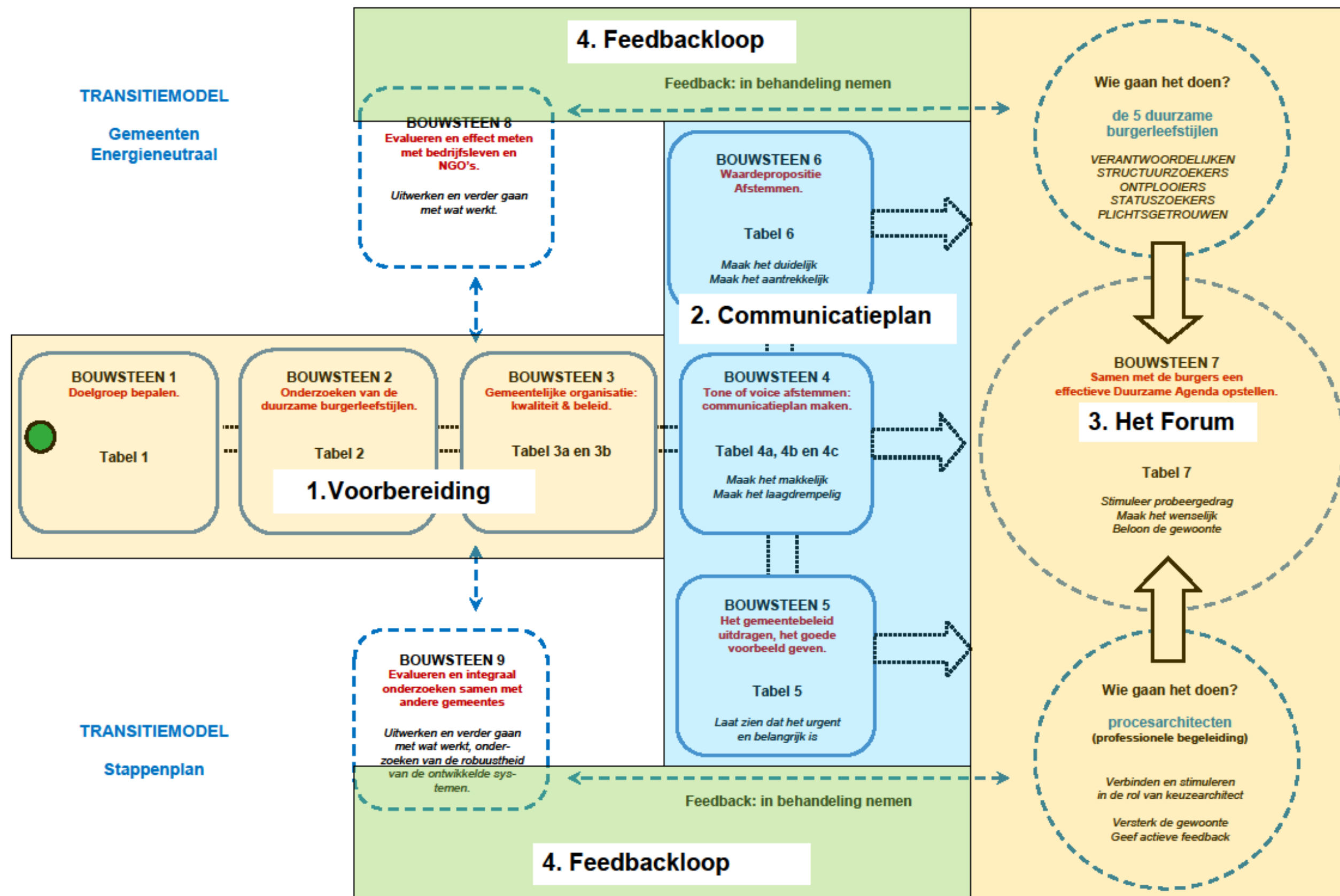

Toelichting op Transitie­model: Gemeenten Energieneutraal

Waarom lukt het in Nederland niet om meer burgers te betrekken bij duurzaamheidsbeleid en energeti­sche vraagstukken? Vaak wordt slechts een deel van de burgers bereikt: juist die mensen die zich al met duurzaamheid bezighouden.

Wetenschappelijk onderzoek heeft vijf burger­leefstijlen geïdentificeerd op het gebied van duurzaamheid: *verantwoordelijken*, *plichtsgetrouwen*, *structuurzoekers*, *ontplooiers* en *statusbewusten*. Iedere leefstijl heeft verschillende duurzaamheidswaarden en commitment en andere voorkeuren voor communicatie­vormen en samenwerkingswijzen. De ‘verantwoordelijken’ en de ‘plichtsgetrouwen’ zijn ieder op hun eigen manier al wel ingevoerd in het thema duurzaamheid. Maar voor de drie andere burger­leefstijlen ligt dat heel anders. Hoe kunnen overheden hen ook motiveren, op basis van hun verschillende waarde­kaarten, zonder de groepen die al participeren weer te verliezen?

Uit mijn verkenning blijkt dat dit een complex vraagstuk is. Het vergt een forse omschakeling in de proces­voorbereiding en organisatie van de gemeente. Allereerst moeten gemeenten diep doordrongen zijn van het besef dat de duurzame ontwikkeling van een stad is geen top-downproces is. Ze moeten het samen met de burgers doen. Om samen op weg te gaan naar energieneutraliteit is een aantal stappen essentieel. Om alle vijf de burger­leefstijlen aan te spreken, zal allereerst de procentuele verdeling hiervan over een gemeente bepaald moeten worden. Daarna is het van belang inzicht te krijgen in de houding, gedrag en motivaties van de doel­groepen. Pas daarna kan de beste benaderingswijze bepaald worden. Vervolgens moet ook de eigen gemeentelijke organisatie onderzocht worden op de gewenste capaciteiten, zoals sensitiviteit om te kunnen afstemmen op de burgers. Bovendien moet er een beleid op het gebied van duurzaamheid geformuleerd worden dat afgestemd is op de waardemix van de doel­groepen.

Na dit onderzoek van het menselijk potentieel, zowel binnen als buiten de gemeentelijke organisatie, zal een hierop afgestemd communicatieplan ontwikkeld moeten worden. Inzichten van de gedragsecono­mie kunnen als katalysator behulpzaam zijn bij de afstemming op elke burger­leefstijl. In het zo ontwik­kelde transitie­model voor de communicatie kunnen nieuwe elementen geïntroduceerd worden die afge­stemd zijn op de doel­groepen. De gemeente kan het goede voorbeeld geven om het gewijzigde en duurzamere gemeenteb­eleid uit te dragen. Door als gemeente die leidende regierol te nemen wordt ver­trouwen gewekt bij de burgers en is voor iedereen zichtbaar dat de gemeente het belangrijk vindt om energieneutraal te worden. Dit stimuleert burgers om zelf ook na te denken over hun eigen rol in een duurzamer toekomstperspectief.

Ook door programma’s van verschillende organisaties samen te brengen en te steunen kan de ge­meente duidelijkheid en laagdrempeligheid bieden. Daardoor wordt bij burgers de wens en gewoonte versterkt om in duurzaamheid te participeren. Zeker als dat gecombineerd wordt met eerlijkheid over de mogelijkheden en consequenties van participatie in energetische vraagstukken. Zo komt er op een aantal fronten een publiek gesprek op gang, dat elk van de burger­leefstijlen kan motiveren om aan te ha­ken. Burgers zullen eerder geneigd zijn hun verantwoordelijkheid te nemen wanneer er naar hen geluis­terd wordt. Hierbij moet het belang van regelmatige feedback niet uit het oog verloren worden. Afspra­ken met individuele burgers of groepen moeten worden teruggekoppeld naar de gemeentelijke organi­satie. Deze feedback moet in meetbare en zichtbare resultaten omgezet worden.

Het is ook nodig om regelmatig en in verschillende samen­stellingen te evalueren wat werkt en wat niet. Meerdere gemeenten samen moeten onderzoeken wat waardevol is en voor langere tijd bruikbaar. Kortom: wat kunnen zij van elkaars duurzaamheidsbeleid en samenwerking met burgers leren? Een an­dere evaluatieronde zou moeten plaatsvinden met het bedrijfsleven en NGO’s. Daarbij moet het gaan over de programma’s die succesvol zijn en werken voor de verschillende burger­leefstijlen. Ook moet worden bekeken welke verbeteringen doorgevoerd zullen worden bij zwakkere programma’s.

Deze inzichten zijn onderbouwd in het Transitie­model: Gemeenten Energieneutraal, dat nu voor u ligt. Met behulp van de bijbehorende tabellen komt ‘samen met de burger naar energieneutraliteit’ weer een stapje dichterbij.

TABEL 1 – Doelgroep bepalen

Leefstijlatlas gemeente A (De Jong 2011)	Regio				Index gemeente tov NL
	Nederland	Provincie Utrecht	Utrechtse Heuvelrug/ Kromme Rijn	Gemeente Veenendaal	
Creatief en Inspirerend Rood	6%	8%	7%	6%	6%
Uitbundig Geel	16%	17%	17%	23%	124
Gezellig Lime	24%	20%	21%	26%	108
Puistig Groen	16%	13%	16%	17%	106
Ingelogen Aqua	17%	21%	21%	16%	73
Stijvol en Luxe Blauw	9%	8%	7%	7%	73
Orde­nemend Paars	9%	13%	11%	6%	63

Vertaalmethode bij “Doelgroep bepalen”

PLICHTSGETROUWEN => groen

ONTPLOOIERS => rood + helft van paars

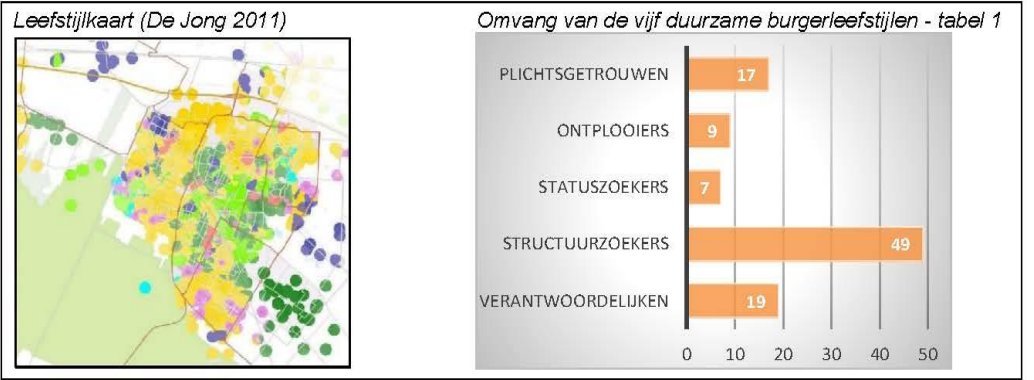
STATUSBEWUSTEN => blauw

STRUCTUURZOEKERS => geel + lime

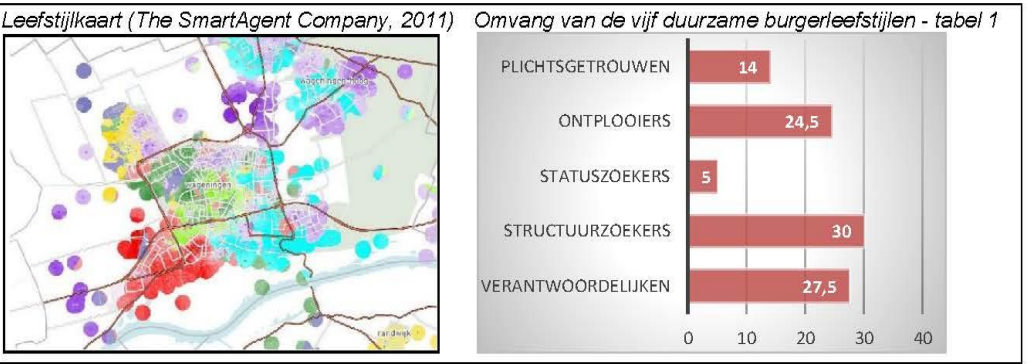
VERANTWOORDELIJKEN => aqua + helft van paars

Bij Tabel 1 is het mogelijk om per gemeente de procentuele verdeling van de vijf burger­leefstijlen te bepalen door de percentages van de zeven leefstijlen in de leefstijlatlas op te zoeken en rekenkundig te vertalen naar de vijf burger­leefstijlen. Dat resulteert bijvoorbeeld in de volgende verschillen tussen twee in elkaars nabijheid gelegen steden.

Gemeente A – ca 65.000 inwoners
Deze gemeente heeft begin 2015 het besluit genomen om te streven naar energieneutraliteit met als stip op de horizon jaar 2035.

Gemeente B – ca. 40.000 inwoners
Deze gemeente heeft begin 2008 het besluit genomen om te streven naar klimaatneutraliteit te gaan met als stip op de horizon jaar 2030

TABEL 2: Onderzoeken van de duurzame burgerleefstijlen (Motivaction 2013; Hoekstra, Verheggen en Hanninck, 2013)

Duurzame burgerleefstijlen op MACRO-niveau	Plichtsgetrouwen (landelijk ca. 13 procent)	Structuurzoekers (landelijk ca. 32 procent)	Verantwoordelijken (landelijk ca. 30 procent)	Statusbewusten (landelijk ca. 15 procent)	Ontplooiers (landelijk ca. 10 procent)	Duurzame burgerleefstijlen op MACRO-niveau
			Zijn politiek geïnteresseerd en bovengemiddeld positief in hun oordeel over het functioneren van het politieke bestuur. Ze nemen eveneens vaker dan gemiddeld deel aan politieke activiteiten. Zij vormen de groep die zowel willen als ook voldoende zijn toegerust om actief mee te doen.			
Kenmerken	■ Zijn sterk maatschappelijk betrokken, vooral bij de directe leefomgeving	■ Voelen zich ondergewaardeerd in de maatschappij,	■ Grote maatschappelijke betrokkenheid	■ Zijn individualistisch ingesteld, Doel in het leven is maatschappelijk succes door carrière en hard werken	■ Zijn weinig maatschappelijk betrokken, willen vooral vrij zijn	Kenmerken
	■ Traditionele normen en waarden, waarbij het geloof een belangrijke rol speelt	■ Zoeken naar (maatschappelijke) erkenning	■ Veel interesse in de politiek en staan kritisch maar coöperatief tegenover wat de overheid doet	■ Niet de publieke zaak maar het eigenbelang staat voorop	■ Leiden een avontuurlijk en impulsief leven, willen hun eigen 'ding' doen en niet betutteld worden	
	■ Voelen zich solidair met de zwakkere in de samenleving en zetten zich daar voor in	■ Voelen zich buitengesloten en hebben weinig vertrouwen in de overheid	■ Nemen deel aan politieke processen	■ Gericht op snelle, vraaggerichte informatie; commerciële TV en internet	■ Doel zichzelf te ontplooiën en te onderscheiden in de maatschappij	
	■ Behoudend, heeft moeite met de complexiteit van de maatschappij, de overheid zien zij als een 'autoriteit' die zij respecteren.	■ Leiden een conformistisch en risicomijdend leven	■ Willen meepraten en meedenken en invloed uit oefenen want zien de overheid als een belangrijk instrument om de maatschappij te sturen	■ Op onderdelen geïnformeerd (vooral op basis van eigen belang), weinig politiek betrokken	■ Wanneer de nood aan de man is, weten zij wel hun weg naar de politiek te vinden. Zij kunnen wel, maar willen alleen als het hen zelf uitkomt.	
		■ Eigen familie- en vriendenkring staan voorop	■ Halen informatie uit opinie en dagbladen, publieke zenders en internet	■ Consumeren veel, nieuwste technologie en hippe merken	■ Werk speelt geen centrale rol in hun leven	
		■ Zijn materialistisch ingesteld en vinden genieten van het leven het belangrijkste	■ Zien zichzelf als wereldburgers door hun internationale kijk op de wereld	■ Leven gehaast, zijn impulsief en avontuurlijk ingesteld	■ Staan kritisch tegenover de traditionele politiek	
			■ Zijn tolerant tegenover anderen	■ Verlangen status en erkenning	■ Hechten weinig waarde aan materiële zaken	
Vertegenwoordiging bij	■ Vooroorlogse generatie (geboren 1910-1930)	■ Laag tot middelbaar opleidingsniveau, leeftijden lopen uiteen	■ Vaak een hogere opleiding en bovenmodaal inkomen	■ Meer mannen dan vrouwen en vooral jongeren met uiteenlopend opleidingsniveau, gespreid inkomen	■ Meer mannen dan vrouwen en veel jongeren met verschillende opleidingsniveaus en inkomens	Vertegenwoordiging bij
	■ Stille generatie (geboren 1931-1940)	■ Vaak een lager inkomen en geen ruim bestedingspatroon hoge en lage inkomens	■ Gemiddelde leeftijd ligt wat hoger, mannen en vrouwen gelijk vertegenwoordigd		■ Hoog opleidingsniveau, gespreid inkomen, veel jongeren	
	■ Ook mensen met een lagere opleiding, een modaal inkomen en vrouwen					
Omvang in de samenleving	■ Op macro-niveau: 13% in 2013 naar 6% in 2025 (bron: Motivaction)	■ Op macro-niveau: 32% in 2013 en blijft stabiel tot 2025 (bron: Motivaction)	■ Op macro-niveau: 30% in 2013 en 28% in 2025 (bron: Motivaction)	■ Op macro-niveau: 15% in 2013 en 19% in 2025 (bron: Motivaction)	■ Op macro-niveau: 10% in 2013 en 15% in 2025 (bron: Motivaction)	Omvang in de samenleving
Houding ten opzichte van duurzaamheid	■ Zien dit als zorgen voor de (directe) leefomgeving	■ Zij maken zich over andere dingen druk dan over duurzaamheid	■ Zij zien duurzaamheid als een breed begrip, veel zaken aangaande verbetering van milieu en	■ Zij hebben wel kennis over duurzaamheid maar leggen de verantwoordelijkheid voor de uitvoering bij	■ Zijn niet geïnteresseerd in duurzaamheid en hier niet mee bezig	Houding ten opzichte van duurzaamheid
	■ Doen ook vaak aan vrijwilligerswerk in de buurt	■ Vinden duurzaamheid een een 'vaag en onbekend' begrip	■ Leven zeer milieubewust, maken zich grote zorgen over klimaatverandering, Vinden dat de overheid meer	■ Hebben niet het idee dat hun eigen bijdrage effectief is, waardoor zij zich niet geroepen voelen om	■ Voelen zich niet verantwoordelijk voor duurzaamheid en willen van hun vrijheid genieten en	
	■ Maken zich de meeste zorgen over de schade die de mens aan de aarde toebrengt	■ Zien effecten van hun gedrag op korte termijn	■ Duurzaamheid heeft voor hen waarde op de lange termijn	■ Leefstijl is materialistisch, nieuwe apparatuur moet mooi zijn en up to date	■ Toch leiden zij een vrij duurzaam leven	
	■ Vinden dat er onnodig veel grondstoffen gebruikt worden en dat ons gedrag grote gevolgen heeft voor	■ Hebben het idee zelf geen invloed uit te kunnen oefenen op verbetering van het milieu	■ De mens moet hier wat aan doen en zij zijn hier tot bereid. Deze groep probeert zo duurzaam mogelijk te	■ Duurzaamheid en energiezuinigheid is onderschikt	■ Hebben vaak geen auto, weinig materiële zaken en zijn bereid meer te betalen voor duurzame producten	
	■ Proberen milieubewust te leven door een sobere en zuinige leefstijl	■ Kopen nauwelijks duurzame producten en zijn niet bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke	■ Zijn op de hoogte van de situatie in ontwikkelingslanden en doneren vaak aan goede	■ Zeer impulsieve koper weten vaak niet wat zij kopen	■ Gericht op snelle, vraaggerichte informatie; commerciële TV en internet	
	■ Zuinig energieverbruik (ook vanwege de kosten), laten vaak auto staan en kopen geen producten die	■ Doen geen moeite om duurzaam te zijn	■ Willen meer betalen aan groene stroom, sparen bewust stroom, Willen meer betalen voor	■ Veel producten belanden thuis in de prullenbak	■ Maar doen verder weinig moeite en gaan niet op zoek naar duurzame producten	
	■ Scheiden afval als papier, verf en batterijen		■ Kopen vaak milieuvriendelijke producten en scheiden hun afval	■ Zijn op hun comfort gesteld, willen niets nalaten (zoals autorijden, vliegen of vleesconsumptie)	■ Deze groep kan dus best duurzamer leven, maar wil niet gedwongen worden hun leven anders in te richten	
			■ Zijn bereid om vrijwilligerswerk te doen	■ Scheiden hun afval minder	■ Eten vaak minder vlees	
Communicatie	■ Deze burgers zijn erg praktisch ingesteld. Hebben behoeften aan eenvoudige en duidelijke	■ Deze groep is erg moeilijk te stimuleren om duurzamer te leven	■ Zijn gericht op de inhoud van de boodschap	■ Groep is relatief moeilijk te bereiken	■ Zijn lastig te sturen want willen niet betutteld worden	Communicatie
	■ Boodschap vertalen naar hun persoonlijke context, want die raakt hen, Nodig hen echt uit te participeren in de lokale politiek	■ Zij zien het nut er niet van in	■ Deze boodschap spreekt het meest aan als deze informerend en transparant is	■ Net als bij de structuurzoekers valt in de communicatie het meeste winst als die verband houdt met hun consumptieve en impulsieve levensstijl	■ Normen, waarden en regels weerhouden hen er niet van hun eigen ding te doen	
	■ Het lokale gezag (burgemeester, wethouders, onderwijzers e.d.) hebben directe invloed op keuzes met betrekking tot duurzaamheid	■ Communicatiemiddelen met doel om kennis te vergroten zijn weinig effectief	■ Willen zelf keuzes maken, mening vormen	■ Laagdrempelig aanbieden van duurzame producten in combinatie met eigentijdsheid en het moderne kan een sterk effect hebben	■ Communicatie met waardeverandering zal hen niet aanspreken	
	■ Moralistische instelling en consistent handelen, eenmaal aangeleerde gewoonte worden lang volgehouden	■ Passieve communicatiestijl, met name TV en internet, gericht op vermaak	■ De boodschap moet niet opgelegd worden maar 'democratisch' tot stand gekomen zijn		■ Zij zullen duurzaam leven als dat persoonlijk relevant is	
	■ Voorkeur voor kleinschaligheid, inzichtelijkheid en herkenbare authenticiteit		■ Entertainmaint mag maar dan wel met een serieuze context en ondertoon erbij			
	■ Respect voor autoriteit, Geef informatie en toelichting op vraagstukken en gemaakte keuzes					
	■ Verwachten openheid – benader hen met open, uitnodigende communicatie					
Aangrijpingspunten in samenspel	■ Leg uit wat u doet, maak zaken begrijpelijk, vertaal de politiek naar wat de mensen bezighoudt	■ Groep is gevoelig voor charismatische personen en bekende Nederlanders, deze kunnen als rolmodel dienen	■ Zijn gevoelig (net als de plichtsgetrouwen) voor het aanspreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid tov hun naasten	■ Erg belangrijks is wat hun naasten van hen denken (vooral vrienden kunnen veel invloed uit oefenen)	■ Kan het best bereikt worden door duurzaamheid laagdrempelig te maken, zodat het weinig moeite kost	Aangrijpingspunten in samenspel
	■ Wees toegankelijk, zodat zij makkelijk hun wensen of problemen kenbaar kunnen maken	■ Een van de belangrijkste criteria voor deze groep zijn de kosten	■ Nodig hen echt uit te participeren in de lokale politiek	■ Geef kernachtige en overtuigende informatie, spreek hen aan op hun directe belang en hun kennis	■ Gebruik kernachtige en overtuigende informatie, spreek hen aan op hun directe belang en hun kennis	
	■ Afwachtende communicatiestijl, met name lokale media (huis- aan huisbladen) en televisie (kabelkrant en teletekst)	■ Als de aanschaf simpel wordt gemaakt en de kosten beperkt kan de drempel om duurzaam te consumeren lager gemaakt worden	■ Entertainmaint mag maar wel serieuze context en ondertoon			
	■	■ Win hun vertrouwen door een concrete aanpak te laten zien van zaken dicht bij huis die gemakkelijk en goedkoop is	■ Zijn gevoelig voor aanspreken op hun verantwoordelijkheid tov van de wereldbevolking)			
Samenvoeging van de sociale klassen	■ Traditionele burgerij, 13% in 2013	■ Moderne burgerij, 22% in 2013	■ Postmaterialisten, 9% in 2013	■ Opwaarts mobilen, 15% in 2013	■ Postmoderne hedonisten, 10% in 2013	Samenvoeging van de sociale klassen
		■ Gemaksgeoriënteerden, 10% in 2013	■ Kosmopolieten, 13% in 2013			
			■ Nieuwe conservatieven, 8% in 2013			

TABEL 3a: Gemeentelijke organisatie - KWALITEIT (Brunsting et al., 2013; ROB, 2012)

1. Inspirerende rol van de gemeente	
Burgerparticipatie stimuleren door het creëren van inspiratie en energie. Een toekomstperspectief ontwikkelen samen met burgers.	Bijvoorbeeld door gezamenlijk de duurzame toekomst te bepalen, bij het ontwikkelen van een energieneutrale stad. Belangrijk is de rol af te stemmen op zowel de meebeslissers als de meedoeners. <i>Uitgangspunten voor het invullen van deze rol zijn:</i> - het wenselijk te maken om te participeren (door het benoemen van de mogelijke rollen die burgers kunnen vervullen); - de gewoonte te versterken om te participeren en deze te belonen.
2. Verbindende rol van de gemeente	
Samenbrengen van ontwikkelingen, programma's en bedrijven. Een helder overzicht bieden en goede omstandigheid (procesarchitectuur) faciliteren.	Bijvoorbeeld het inventariseren van de energievraagstukken welke spelen op gemeenteniveau en deze laagdrempelig onder de aandacht brengen bij de burgers. Hierbij duidelijk en eerlijk de mogelijkheden en onmogelijkheden te laten zien. <i>Uitgangspunten voor het invullen van deze rol zijn:</i> - het duidelijk te maken - het makkelijk te maken en - het rendabel te maken.
3. Rol van keuzearchitect van de gemeente	
In de rol van keuzearchitect de burgers effectief te stimuleren hun keuzegedrag te wijzigen.	<i>Uitgangspunten hierbij zijn:</i> - Wil een gemeente het keuzegedrag van burgers beïnvloeden, dan dient de gemeentelijke overheid dat gedrag en de waarden van die burgers te kennen om een werkzame instrumentenmix te kunnen ontwikkelen samen met bedrijven. - Communicatie dient een geïntegreerd onderdeel te zijn hiervan. Voor beleidsmaker betekent dit dat 'communicatie' niet pas in beeld komt als het beleid al gevormd is. Maar vanaf het begin, als het beleid ontworpen moet worden.
4. Het team van procesarchitecten	
Ruimte geven aan de vitale samenleving vraagt om sensitiviteit. In de rolkeuze dient de overheid voortdurend te differentiëren.	- Sommige burgers willen door de overheid bij de hand worden genomen als zij een publieke taak verzorgen. Anderen zien liever dat de overheid zich zo weinig mogelijk bemoeit met hun werk. Dit vraagt van overheidsprofessionals grote sensitiviteit en flexibiliteit en schakelend vermogen. - Ruimte geven aan de vitaliteit van de samenleving heeft invloed op de functie, rol en werkwijze van de politiek, het bestuur en het ambtelijke apparaat. Is de gemeentelijke organisatie hier al op afgestemd, zijn er gekwalificeerde procesarchitecten in dienst? - De uitvoering van het gemeentelijk duurzaamheidsbeleid kan intern of extern ingevuld worden. - Van belang is dat hetgeen op het Forum met de burgers aan afspraken wordt gemaakt teruggekoppeld wordt naar de gemeentelijke organisatie. - Hoe worden de resultaten van de burgergesprekken in behandeling genomen en teruggekoppeld? Dat dient ook onderdeel te zijn van het communicatieplan.

TABEL 3b: Gemeentelijke organisatie BELEID (Brunsting et al., 2013)

1. Participeren in energetische vraagstukken koppelen aan duurzaamheidswaarden duurzame burgerleefstijlen, door gebruik te maken van de volgende hefboomen	
Sterke (en meerdere) prikkels introduceren	○ Samenwerking met bedrijfsleven en NGO's versterken; de burger in zijn leefwereld ervaart duurzaamheid als één geheel en niet in segmenten zoals in de systeemwereld van de overheid (waar duurzaamheid is gesegmenteerd over meerdere ministeries, wethouders of raadscommissies) (zie tabel 6) ○ Communicatieplan uitwerken: volgens de principes van nudging (maak het makkelijk, maak het aantrekkelijk en laagdrempelig, maak het rendabel, versterk en bevestig de gewoonte (zie tabel 4a, 4b, 4c)
Heldere aanleiding (momentum) creëren	○ Het energielabel is in potentie een veelbelovend instrument omdat het aangrijpt op de aankoop van een nieuwe woning ○ De Energiesprong-aanpak (met initiatieven als 'Blok tot blok') werkt goed, maar zou nog effectiever kunnen als er ruimte is voor initiatieven die bottom-up ontstaan (vanuit een straatklimaatinitiatief of een burgerraadpleging G1000). ○ Zo duurzaamheid koppelen aan de waarden van de vijf duurzame leefstijlen (zie tabel 2 – Onderzoeken van duurzame burgerleefstijlen) ○ Hiermee ontstaat een aanleiding op basis van vrijwilligheid en sociale druk die 'niets doen' onaantrekkelijk maakt ○ Top-down burgers er van tijd tot tijd periodiek mee confronteren wat energie kost en wat besparingen zijn, op het tijdstip van de jaarafrekening bijvoorbeeld
Meer aandacht voor alledaagse besparingen (routinegedrag)	○ Stimuleren van zuinig gebruik van woning en huishoudelijke apparaten (feedbackmechanisme van 'slimme' monitorende app's) ○ Laagdrempelig huis- aan huis bezoek ondersteunen door energiecoaches in buurten op te leiden ○ Effecten van hernieuwbare bronnen als zonenergie of windenergie uit kleine woningturbines en zonnepanelen koppelen aan teruglopende elektriciteitsmeters kan erg aantrekkelijk werken, zeker als deze geframed worden aan lage spaarrente en direct geld verdienen (spreekt statusbewusten aan)
Informatie / communicatie	○ De Nederlandse overheid ziet dit als taak van de markt, echter kan dit ten koste gaan van de betrouwbaarheid van de informatie, het zou goed kunnen werken als het bedrijfsleven en de gemeente uit één mond spreken (door een aftrapbijeenkomst en nadien de evaluatie van 'uitwerken wat werkt') ○ Wat goed zou kunnen werken is een 'Meer met minder-loket' in een gemeente gekoppeld aan kwaliteitskeurmerk voor bedrijven ○ Informatie zou zich kunnen richten op de energieleveranciers, zij komen directer bij de burgers achter de voordeur (kunnen als intermediair fungeren om gedragsverandering te realiseren) ○ Benadrukken van de gezondheidswinst (minder vocht en tocht in huis) dat is als motief aansprekender in de beleving van veel burgers dan wijzen op de CO2-reductie (wat nauwelijks speelt in de beleving bij duurzame doelgroepen) ○ De financiële kosten-baten-verhouding van duurzame opties kan worden verbeterd, bijvoorbeeld met subsidie. Andersom kan de kosten-baten-verhouding van niet-duurzame opties worden verslechterd met heffingen. Op zichzelf is een dergelijk instrument niet voldoende, in combinatie met flankerende maatregelen kan het echter wel een prikkel afgeven. Van belang hierbij is dan wel dat de connectie tussen de kosten en baten van energiebesparing voor mensen helder is. In veel gevallen is dit nu niet zo.
2. Stimuleren van de vraag naar energiebesparing: Inspelen op Trends in de markt	
Hierbij is het van belang een referentiebeeld te creëren (contextframe). Die referentie is doorslaggevend bij de beoordeling van burgers.	○ Huishoudens labelen namelijk vaak impliciet hun huishoudbudget in verschillende posten: sparen, woningverbetering, vakantie e.d. ○ Elke post krijgt een budget, dat is een psychologische boekhouding, of een uitgave verantwoord gevonden wordt, hangt af van de virtuele post waaruit huishoudens deze betalen ○ Een investering in zonnepanelen kan gezien worden als investering waarvan het rendement gespiegeld wordt aan die op de spaarrekening of als woningverbetering (wordt gespiegeld aan de kosten voor een nieuwe keuken of badkamer) ○ ESCO's (Energy Service Companies) koppelen investeringskosten aan energiebatens (zodat energiebesparing leidt tot een maandelijks voordeel)
Door gebruik te maken van nudges. Inspelen op de sociale normen en aan te sluiten bij decentrale initiatieven.	○ Aansluiten bij de Energiesprong (innovatieprogramma van platform 31 dat probeert via lokale experimenten energiebesparing te stimuleren bij woningeigenaren door energie-neutraal te renoveren) ○ Klimaatfeesten, een initiatief van commerciële en maatschappelijke organisaties waarin verschillende straten deelnemen aan een wedstrijd om zoveel mogelijk energie te besparen (winnende straat krijgt een straatfeest) speelt in op de behoefte aan ludiek vermaak van de structuurzoekers. Dit zou ook per gemeente georganiseerd kunnen worden. ○ Energiecoaches opleiden die in wijken technische en gedragsmatige voorlichting huis aan huis kunnen geven (burgers uit de wijken zelf) ○ Aansluiten bij 'deelschuren en innovatieve vormen van deeleconomie' die de ontplooiers aanspreekt ○ Samenwerking met bedrijventerreinen zoeken om de energie-coöperatie of 'huur een dak in je eigen postcodegebied' te bevorderen ○ Stimuleren, faciliteren van koplopers en kantelaars, de 'verantwoordelijken' (zij kunnen een ambassadeursfunctie vervullen door hun expertise te waarderen en in te zetten) ○ Inzetten van informatiecampagnes en betrekken van normvormende instanties (woningbouwverenigingen en consumentenorganisaties) ○ Vrijwilligers motiveren die meedenken bij ontwikkelen en implementatie van beleid (de plichtsgetrouwen en verantwoordelijken) (zie tabel 6)

3. Beleids- en institutionele omgeving		
Meeliften op het succes van zonnepanelen.	Zonnepanelen hebben de afgelopen anderhalf tot twee jaar een enorme vlucht genomen. Dit succes kan verklaard worden uit een combinatie van een sterke kostendaling, salderingsregels en promotieactiviteiten van NGO's. Het is een samenspel van fiscale beleidsmaatregelen en adviezen van bedrijven. Met name de statusbewusten zijn gevoelig voor het nut en rendement hiervan, hen hier over duidelijk informeren.	
4. De fysieke omgeving en de default (standaard) wijzigen		
Door langs motieven heen direct op het gedrag van burgers in te werken. Ingrijpen op de keuzeinfrastructuur en daarmee de 'nuloptie' voor mensen verwijderen.	- Zo is de HR+ ketel de standaard optie geworden. Een ander voorbeeld is het stelselmatig verlagen van de EPC- waarden voor woningen en overige gebruiksfuncties. - Het beheersbaar houden van de energierekening (besparen) wordt gezien als een belangrijk motief voor huishoudens om te investeren in energiebesparende maatregelen. - Bij inspelen op de economische motieven is van belang: - De relatie tussen kosten en baten moet helder zijn - Beiden moeten in het 'frame' beheersen energierekening vallen - Diftar introduceren: Diftar is een goed voorbeeld van een methode om de 'nuloptie te verwijderen' en doordat er echt geld te verdienen valt met duurzaam gedrag is het sterke prikkel (disruptieve situatie) om het eigen gedrag onder ogen te zien en dit te wijzigen naar een meer duurzaam en tevens rendabeler gedrag.	
5. Het goede voorbeeld geven: 'wat op gemeenteniveau een extra impuls kan zijn'		
Het verschil tussen bestaande en nieuwe woningen wegnemen.	'Energie neutraal of nul-op de meter' kan moeilijk de standaard (of nul-optie) worden voor bestaande woningen als nieuwbouwwoningen nog steeds niet energieneutraal uitgevoerd hoeven te worden (ingevolge de eisen in het landelijke Bouwbesluit). - Als dat wel het geval zou zijn (alle nieuwbouw wettelijk verplicht energieneutraal uit te voeren), zou een bestaande woning te ver van de standaard afwijken. - Dat is een sterke prikkel tot energetische verbetering, deze is gekoppeld aan een kostenprikkel (hogere verkoopprijs voor je 'energie neutrale bestaande' woning) wat vervolgens aangetoond kan worden middels het Energielabel. - Voor een gemeente die energieneutraal wil worden, zou het een impuls kunnen zijn om uit te stralen dat het roer echt om gaat. Door voor nieuwbouw ook de ondergrens van 'energie neutrale nieuwbouw' te stellen, en zo een strengere eis instellen dan die in het landelijke Bouwbesluit. Bijvoorbeeld door een convenant met projectontwikkelaars af te sluiten.	
Zichtbaar de duurzame maatregelen laten zien die de gemeente zelf neemt.	- De regierol pakken als gemeente op weg naar een energieneutrale stad, het vertrouwen wekken en laten zien dat de gemeente het urgent en belangrijk vindt: (zie tabel 5) - Zonnepanelen op daken van gemeentehuis, buurthuizen e.d. plaatsen - Zonnepanelen op daken van basis- en middelbare scholen plaatsen - Lantarenpalen uitvoeren met zonnestroomopwekking - Monitoren wat de gemeente 'opwekt' aan CO2-vrije stroom	
6. Instrumenten voor het FORUM – voorbeelden uit het buitenland		
Een praktische gedragsmodel kan gebruikt worden om hefboomen en triggers voor gedragskeuze verandering te onderscheiden. Door een omslagmoment te creëren, de standaardnorm te wijzigen en gerichte feedback te geven.	- Ruimte geven aan de vitale samenleving vraagt om sensitiviteit. In de rolkeuze dient de overheid voortdurend te differentiëren. - De uitvoering van het gemeentelijk duurzaamheidsbeleid kan intern of extern ingevuld worden (door de procesarchitecten). - Van belang is dat hetgeen op het forum met de burgers aan afspraken wordt gemaakt teruggekoppeld wordt naar de gemeentelijke organisatie. - Hoe worden de resultaten van de burgergesprekken in behandeling genomen en teruggekoppeld? Dat dient onderdeel te zijn van het beleid en het communicatieplan, als een geïntegreerd onderdeel daarvan.	- Hoe de nieuwe elementen het beste introduceren? Door deze af te stemmen op de waardekaart van elk van de 5 duurzame burgerleefstijlen: - Verantwoordelijken - Structuurzoekers - Ontplooiers - Statusbewusten - Plichtsgetrouwen - Zijn de plannen dermate ingrijpend dat het houden van (meerdere) deliberatieve forum(s) wenselijk is? - Zorg dat burgers betrokken worden en faciliteer publieke debatformen. - Duurzame ontwikkeling is geen top-down proces. - Burgers zullen eerder geneigd zijn eigen verantwoordelijkheid te nemen wanneer er naar hen wordt geluisterd en wanneer ze actief betrokken worden (zie tabel 7)

TABEL 4a, 4b en 4c – Communicatieplan maken (tone of voice afstemmen)

TABEL 4a: COMMUNICATIEVORMEN	
PLICHTSGETROUWEN	- Al te confronterend leidt tot afkeer en verontwaardiging. - Boodschap één op één, vertalen naar de persoonlijke context en contactmoment (lokaal).
STRUCTUURZOEKERS	- Gedurfde / confronterende aanpak: in abri's en op billboards en in reclamebladen. - Individueel belang benadrukken en presentjes aanbieden.
VERANTWOORDELIJKEN	- Uitnodigend en open (e-mail / ICT). - Mogelijkheden bieden tot uitvoerige informatie en participatie in procesgang.
STATUSBEWUSTEN	Humoristisch en sensationeel, overtuigingskracht gebruiken, hippe gadgets.
ONTPLOOIERS	Schokkende en sensationele insteek gebruiken; kernachtig en laagdrempelig communiceerbaar.

TABEL 4b: BELEMMERINGEN WEGNEMEN	
PLICHTSGETROUWEN	Beleidsvorming op lokaal niveau uitgedragen door gezagsdragers (burgemeester / wethouder) spreekt hen aan. Dichtbij brengen: Eén op één gesprekken, informatieavonden, inspraakavonden in buurthuizen, plaatselijke publicatie door gemeente en in huis- aan huisbladen kan werken.
STRUCTUURZOEKERS	Zijn weinig gemotiveerd en hebben weinig vertrouwen in de overheid. Overreden: Alleen individueel voordeel en zeer laagdrempelig maken kan werken.
VERANTWOORDELIJKEN	Denken op eigen initiatief mee en participeren actief bij de beleidsvorming. Informer en toelichten: Proberen m.b.v. hen de discussies te verbreden, door opinieleiders met achterban in de burgerij te betrekken, en zo een brug slaan om verschillende groepen te combineren.
STATUSBEWUSTEN	Intellectuele en theoretische discussie spreken hen niet aan. Kernachtig formuleren: Praktische insteek en benadrukken van belang en effect van hun bijdrage kan werken.
ONTPLOOIERS	Intellectuele en theoretische discussie spreken deze mensen niet aan, verfrissende en alternatieve vormen wel. Kernachtig formuleren: Praktische insteek en benadrukken van belang en effect van hun bijdrage kan werken. Laat hen creatief een alternatief vormgeven om zo aan te sluiten op een vrijere leefvorm.

TABEL 4c: DUURZAAMHEIDSWAARDEN en HEFBOMEN	
PLICHTSGETROUWEN	- Milieubewust door sobere en zuinige leefstijl. - Desoriëntatie door overdaad aan informatie (levendigheid en snelheid vertroebelen de boodschap). - Vinden hun weg niet makkelijk / zijn afwachtend. Hefbomen: Lokale gezag / aan de hand meenemen / kabelkrant
STRUCTUURZOEKERS	- Zijn niet duurzaam, vinden dit 'vaag en ook onbelangrijk'. - Gaan niet actief op zoek naar informatie, overheid staat ver van hen af. - Alleen eigen belang motiveert hen. - Overheid staat ver weg en strookt niet met hun eigenbelang. Hefbomen: BN-ers / spelprogramma's / prijzen
VERANTWOORDELIJKEN	- Leven zeer milieubewust. - Informer en zich breed (populair brengen van een boodschap is verschrompeling in hun ogen). - Zijn vaardig in selecteren en verwerken van informatie en sterk gericht op inhoud. Hefbomen: Burgeroverleg / hen betrekken om duurzaamheid op hoger plan te krijgen / gebruik maken van hun expertise.
STATUSBEWUSTEN	- Duurzaamheid en energiezuinigheid is ondergeschikt voor hen, plaatsen de verantwoordelijkheid hiervoor bij de overheid. - Vraaggericht voorlichten en informeren. Hefbomen: Laagdrempelig, modern, humor, status, forums, chatten, sms, pakkende boodschap.
ONTPLOOIERS	- Leiden 'onbewust' een vrij duurzaam leven, maar associëren zich er niet mee. - Kunnen wel, maar willen alleen als het hen uitkomt. Hefbomen: Laagdrempelig, kernachtig, vlot, (zappend) en aanspreken op eigen kennis en competenties en zeker niet betuttelen.

TABEL 6: Waardepropositie afstemmen (energieconcepten passend maken bij de WAARDEMIX) (Brunsting, et al., 2013)

ENERGIE-CONCEPTEN (Brunsting, et al., 2013) (Bosma & Jong, 2014)	HOE SPEELT HET E-CONCEPT IN OP GEDRAGSELEMENTEN, hoe werkt het concept?	VERBETERSUGGESTIES
Energiezuinig maken van bestaande woningen. <i>Structuurzoekers en verantwoordelijken</i>	▪ Door hele wijken een aanbod te doen wordt een beslismoment gecreëerd om de 'nul-optie' (namelijk het 'niets doen') te doorbreken. Men moet kiezen: Wel of niet meedoen. ▪ De voordelen van meedoen zijn nu vooral beredeneerd vanuit de markt: dan gaat het om schaalvoordeel en kosteneffectiviteit. ▪ Beter is de focus op wooncomfort te leggen en op het reduceren van de energierekening. ▪ Men moet huishoudens in elk geval niet moet aanspreken op abstracte en voor hen 'ver van mijn bed' doelen zoals reductie van CO₂-uitstoot en milieuvoordelen.	○ Eerst doen van vooronderzoek naar behoeften en wensen van huishoudens in een specifieke wijk. ○ Wijken vervolgens zelf pakketten samen laten stellen, dat lost het probleem op dat opgelegde pakketten niet als maatwerk ervaren worden / en tevens is er meer mogelijkheid om aan te haken op initiatieven van enthousiaste buurtbewoners. ○ Positief aspect van de Energiesprong met initiatieven als 'Blok voor Blok' is dat het initiatieven zijn van bedrijven en NGO's; boodschappen van de gemeente wekken bij een aantal burgersegmenten niet per se vertrouwen op. ○ Woorden als 'pakket' en de associatie met 'milieu' beter vermijden. 10 van de 14 consortia werken met pakketten en veel consortia linken te expliciet aan een duurzaamheidsmotief. ○ Zeer duidelijk en eerlijk zijn over de keuzes die men kan maken en wat voor invloed die keuzes hebben ○ Ludieke vorm van reclame maken en prijsvoordeeltjes benadrukken
Energielabel voor koop- en huurwoningen. Convenanten afsluiten met projectontwikkelaars en woningbouwverenigingen <i>Statusbewusten</i>	▪ Het energielabel is als informatie-instrument onvoldoende eenduidig en betrouwbaar en zet niet aan tot actie, doordat je als bewoner op elk moment in de tijd vrijblijvend kunt kiezen tussen woningverbetering of niets doen ('nul-optie'). ▪ Voor kopers spelen naast energieprestatie heel andere aspecten een rol in hun afweging bij de koop; zoals locatie, aantal kamers, oppervlakte, buitenruimte en prijs van de woning. ▪ Door het energielabel verplicht te stellen bij particuliere woningtransacties, zou het activerend moeten werken. De aankoop van een nieuwe woning en een verhuizing veroorzaakt immers een moment waarop mensen gedwongen zijn een aantal ingesloten patronen opnieuw bewust af te wegen. ▪ Omdat bij de aankoop van een bestaande woning bovendien vaak beslissingen worden genomen om te verbouwen (in- en uitwendige woningverbetering) is dit bij uitstek een moment om energiebesparende maatregelen te agenderen. ▪ Er is momenteel geen effectief sanctionerend beleidsinstrument daardoor voelen verkopers in de praktijk nauwelijks de verplichting om een energielabel aan te schaffen.	Het energielabel wordt door de rijksoverheid geregeld en is een onderdeel waar gemeenten geen directe invloed op hebben. De attentiewaarde van het E-label is nu onvoldoende. Het Energielabel functioneert niet als prikkel om mensen in beweging te krijgen ('unfreeze'). ○ De kosten voor een Energielabel die ongeveer 250 euro bedragen, moeten gedragen worden door de verkopende partij, terwijl deze weinig baat heeft bij het label (als activerende prikkel). ○ Door (als rijk of gemeente) de plicht in te stellen om nieuwbouw ook energieneutraal uit te voeren kan de activerende prikkel van het Energielabel voor bestaande woningbouw verhoogd worden. Dan kan het label in positieve zin bijdragen aan de verkoopprijs van een woning. Gemeenten kunnen voor te ontwikkelen delen van de gemeenten convenanten afsluiten met projectontwikkelaars en/of woningbouwverenigingen; met doel het energieneutraal bouwen te bevorderen in de gemeente bij nieuwbouw en renovatie.
Installeren van hernieuwbare energie. <i>Statusbewusten, verantwoordelijken en plichtsgetrouwen</i>	▪ Zonnepanelen spelen heel sterk in op de sociale norm. Doordat PV-panelen goed zichtbaar zijn, is er een sterke invloed op burens, vrienden en anderen binnen het sociale netwerk. ▪ Zelf energieopwekken geeft een gevoel van onafhankelijkheid, dat kan inspelen op motieven van burgers die vrij en onafhankelijk willen zijn. Het is een eenvoudige manier om mee te doen met een positieve trend: 'duurzaam zijn is trendy'. ▪ Zelf je eigen energie opwekken en zien hoe de meter terugloopt is 'innovatief en opwindend', het spreekt meerdere duurzame leefstijlen aan.	○ De salderingsregeling (fiscaal instrument) is een instrument dat veel burgers motiveert, het zou 'bestendig' gehandhaafd moeten worden. ○ Meer benadrukt kan nog worden dat de korting op de energiebelasting die elk huishouden krijgt van €380,- ook gehandhaafd blijft indien men in zijn geheel geen energiebelasting betaalt. (doordat men zelf al de benodigde energie opwekt) ○ Door de sterk teruglopende rentes op spaarrekeningen en de fiscale heffing op een genormeerde rente van 4% hebben burgers het idee dat hun spaargeld in waarde vermindert en zoeken zij manieren om hun geld zinvol en met meer rendement te investeren. ○ Gezinnen die meer spaargeld hebben dan het voor heffing vrijgestelde vermogen zullen een activerende prikkel hebben dit te besteden, zonnepanelen leveren daarnaast direct een netto besparing op van de energiekosten.

Energie opwekken / beheren in een coöperatie. <i>Verantwoordelijken</i> <i>Statusbewusten</i>	▪ Burgercoöperaties zijn in opkomst, vooral in de energiesector. ▪ Volgens klimaatbureau HIER zijn er voorjaar 2015 al zeker 500 opgericht. ▪ Buurtbewoners, maar ook tuinders, boeren en bedrijven, zijn lokaal en regionaal zelf energie gaan opwekken met behulp van windmolens, zonnecollectoren, waterkracht, aardwarmte en/of biogas. ▪ Een van de bekendste initiatieven is Windunie, een coöperatie met ruim 250 leden door heel Nederland. Een belangrijke aanjager van deze ontwikkeling is het Energieakkoord van 2013, dat lokale opwekking binnen de postcodehoos (dat is het eigen plus het aangrenzende postcodegebied) fiscaal voordelig maakten.	○ Voormalig SER-voorzitter Herman Wijffels brengt de revival van de coöperatie in verband met een nieuwe onderstroom in de samenleving. Na een periode van schaalvergroting en zelfverrijking verlangen mensen weer naar 'de menselijke maat', naar het lokale en naar onderlinge verbondenheid. ○ De coöperatie, die op de lange termijn gericht is en waarvoor winst geen doel is maar een middel, zou in die zin het antwoord zijn op aandeelhouders-kapitalisme, globalisering en graaicultuur. Bovendien past de coöperatie goed bij de kenniseconomie, die vooral draait om samenwerking tussen mensen. ○ Bredere informatie zou gegeven kunnen worden: zo wordt de winst die een kantoor-NV uitkeert aan een vennoot-BV belast, dit in tegenstelling tot de winst die een coöperatie uitkeert aan leden.
Zuiniger apparaten en diensten kopen of huren door in te zetten op de deeleconomie. <i>Verantwoordelijken</i> <i>Plichtsgetrouwen en Ontplooiers</i>	De deeleconomie is een feit. Bijna dagelijks ontstaan nieuwe platformen waar de mogelijkheid geboden wordt om te delen. <i>Deelecomomie</i> kan worden onderverdeeld in verschillende categorieën: • delen van goederen; • delen van geld; • delen van kennis; • delen van diensten; • delen van (overcapaciteit); • een combinatie van bovenstaande. De deeleconomie speelt in op de duurzaamheidswaarden van meerdere duurzame burgerleefstijlen.	In een aantal steden ontstaan initiatieven die bepaalde duurzame burgerleefstijlen aanspreken: ▪ Deelschuren (o.a. in de gemeente Wageningen) ▪ Om de beurt koken en gratis aanschuiven ▪ Kledingruil beursen ▪ Repair cafe's Op gemeenteniveau een wedstrijd organiseren voor de 'wizzkids' om een app te bouwen die mensen kan koppelen voor 'over en weer diensten'. ○ met name de veelal jonge ontplooiers spreekt de deeleconomie aan, zo maak je met een gebruik van hun expertise in de nieuwe media en betrek je hen bij duurzaamheid.
Zuiniger gebruik van energie, inzetten van energiecoaches. <i>Structuurzoekers en verantwoordelijken</i>	▪ Energiecoaches zijn vrijwilligers die getraind zijn in het geven van informatie en advies aan bewoners. Het zijn de eerste aanspreekpunten voor de buurt als het om energiebesparing gaat. ▪ Op de cursus die de gemeente aanbiedt, leren de energiecoaches hoe zij mensen thuis ter plekke praktische tips kunnen geven. ▪ Zij moeten ook over de aanschaf van zonnepanelen of energiezuinige apparatuur kunnen adviseren. ▪ Voor hun werkzaamheden krijgen ze een bescheiden vergoeding.	○ Je wilt mensen er toe aanzetten om hun gedrag te veranderen, ze leren om bewuster om te gaan met energie. ○ Zo iets bespreek je het liefst met iemand die heel laagdrempelig contacten kan leggen. ○ Eigenlijk zou elke buurt wel een eigen energiecoach kunnen gebruiken, dus deze bespaardeskundigen breder in zetten in een gemeente. ○ Zodat elke wijk zijn eigen energiecoach heeft, die de buurt goed kent, en weet wat werkt in die buurt.
Participeren in Zonnevelden of windmolenparken. <i>Statusbewusten</i>	▪ Sinds mei 2015 kan op de website www.Solargreenpoint.nl na intikken van je postcode een dichtbij zijnd project gezocht worden. Een vergelijkbaar project is www.zonopnederland.nl een initiatief van een energieleverancier. ▪ Mede-eigenaar worden van een windmolenpark mogelijk maken voor burger is in België een ontwikkeling. In november 2013 besloot de Belgische provincie Limburg om het mogelijk te maken dat burgers voor tenminste 20% mede-eigenaar mogen worden in nieuwe windmolenparken.	○ De verhevigde belangstelling voor zonnepanelen kan nog verder uitgebreid worden door de uitdaging aan te gaan de interesses van particulieren en lokale initiatiefnemers te koppelen aan duizenden m2 dakvlak op bedrijven, sportkantines, scholen en andere semipublieke en publieke gebouwen. ○ Een gemeente of een energieleverancier zou daar een bemiddelende rol in kunnen spelen door contacten met het bedrijfsleven te verstevigen.
Houden van klimaatfeesten <i>Structuurzoekers</i>	▪ Het idee van het 'HIER Klimaatstraatfeest' is heel simpel: je verdient klimaatpunten door met zoveel mogelijk burens in de straat energie te besparen. De straat met de meeste klimaatpunten wint.	○ HIER Klimaatstraatfeest speelt op een ludieke manier in op de spelelementen die bepaalde leefstijlen sterk aanspreken. ○ Een gemeente zou ook een wedstrijd kunnen organiseren tussen wijken en buurten die hier aan mee willen doen.

TABEL 5: Het gemeentelijk beleid uitdragen

Het goede voorbeeld geven: hoe kan het gewijzigde gemeentebeleid uitgedragen worden?	
Verschil tussen bestaande en nieuwe woningen' wegnemen	‘Energie neutraal of nul-op de meter’ kan moeilijk de standaard (of nul-optie) worden voor bestaande woningen als nieuwbouwwoningen nog steeds niet energieneutraal uitgevoerd hoeven te worden (ingevolge de eisen in het landelijke Bouwbesluit). - Als dat wel het geval zou zijn (alle nieuwbouw wettelijk verplicht energieneutraal uit te voeren), is dit een push voor de bestaande woningen. - Dat is een sterke prikkel tot energetische verbetering, deze is gekoppeld aan een kostenprikkel (hogere verkoopprijs voor je ‘energie neutrale bestaande’ woning) wat vervolgens aangetoond kan worden middels het Energielabel. - Voor een gemeente die energieneutraal wil worden, zou het een impuls kunnen zijn om uit te stralen dat het roer echt om gaat. Door voor nieuwbouw ook de ondergrens van ‘energie neutrale nieuwbouw’ te stellen, en zo een strengere eis instellen dan die in het landelijke Bouwbesluit. Gemeenten kunnen voor te ontwikkelen delen van de gemeenten convenanten afsluiten met projectontwikkelaars en/of woningbouwverenigingen; met doel het energieneutraal bouwen te bevorderen in de gemeente bij nieuwbouw en renovatie.
Daken van publieke gebouwen in de gemeente gebruiken	De leidende regierol pakken als gemeente op weg naar een energieneutrale stad, het vertrouwen wekken en laten zien dat de gemeente het urgent en belangrijk vindt: - Zonnepanelen plaatsen op daken van gemeentehuis, buurthuizen - Zonnepanelen plaatsen op daken van basis- en middelbare scholen - Lantarenpalen uitvoeren met zonnestroomopwekking - Monitoren wat de gemeente ‘opwekt’ aan CO2-vrije stroom
Door gebruik te maken van nudges. Inspelen op de sociale normen en aan te sluiten bij decentrale initiatieven.	- Aansluiten bij de Energiesprong (innovatieprogramma van platform 31 dat probeert via lokale experimenten energiebesparing te stimuleren bij woningeigenaren door energieneutraal te renoveren) - Klimaatfeesten, een initiatief van commerciële en maatschappelijke organisatie waarin verschillende straten deelnemen aan een wedstrijd om zoveel mogelijk energie te besparen (winnende straat krijgt een straatfeest) speelt in op de behoefte aan ludiek vermaak van de structuurzoekers - Energiecoaches opleiden die in wijken technische en gedragsmatige voorlichting huis aan huis kunnen geven (plichtsgetrouwen uit de wijken zelf) - Aansluiten bij ‘deelschuren en innovatieve vormen van deeleconomie’ die de ontplooiër aanspreekt - Samenwerking met bedrijventerreinen zoeken om de energiecoöperatie of ‘huur een dak in je eigen postcodegebied’ te bevorderen - Stimuleren, faciliteren van koplopers en kantelaars, de ‘verantwoordelijken’ (kunnen een ambassadeursfunctie vervullen door gebruik te maken van hun expertise) - Inzetten van informatiecampagnes en betrekken van normvormende instanties (woningbouwverenigingen en consumentenorganisaties) - Vrijwilligers inzetten die meedenken bij ontwikkelen en implementatie van beleid (de plichtsgetrouwen en verantwoordelijken hiertoe motiveren)

TABEL 7: Het Forum

Samen met burgers een effectieve Duurzame Agenda opstellen
Stadsbrede Beweging opstarten: HET FORUM   Als we de inspiratie uit de ervaringen uit België (met o.a. de burgertop) om een stadsbrede beweging op te starten spiegelen aan de wens van veel Nederlandse gemeenten om in 2030 of 2035 energieneutraal te worden, kan het een omslagmoment zijn om een stadsbrede beweging te bereiken. Door burgers actief te betrekken hierbij. Hen mee laten denken en medeverantwoordelijk laten zijn voor initiatieven zowel van burgers, maar ook die van bedrijven, woningbouwverenigingen en activiteiten in het publieke domein van de gemeente zelf.   <i>De zaken anders organiseren om het bestaande te veranderen; de kunst is steeds meer om belangen met elkaar te verenigen door de systeemwereld van de overheid te verbinden met de leefwereld van de burgers’</i>
De Burgerbegroting   Als we de internationale ervaring met burgerbegrotingen spiegelen aan de wens van veel Nederlandse gemeenten om in 2030 of 2035 energieneutraal te worden, kan het een omslagmoment zijn. Burgers actief betrekken en hen mee laten denken over de wijze van besteding van budgetten die de gemeenten beschikbaar stellen (in het energieneutraal maken van de publieke en openbare ruimten als scholen, gemeentehuis, openbare verlichting e.d.).   <i>Waar kan de gemeente het publieke geld het beste aan uitgeven?</i>
Faciliteren door budgetten vrijmaken voor het opzetten van een goede procesarchitectuur.   Als we de inspiratie uit de Scandinavische landen spiegelen aan de wens van veel Nederlandse gemeenten om in 2030 of 2035 energieneutraal te worden; is het creëren van verbinding, het samen op gaan belangrijk. Samen op gaan van gemeente en burgers kan de eerste aanzet zijn om verbinding te krijgen en een basis voor vertrouwen en communicatie: ‘wij als gemeente kunnen het niet alleen, we moeten het samen doen’   <i>Met als motto:</i> <i>‘Samen op weg naar een energieneutrale stad; wat doet de gemeente en wat kunnen de burgers doen’.</i>
Aansluiten bij overlegvormen die burgers al kennen en nieuwe vormen samen uit vinden.   ‘Milieudenken en milieudoen kunnen pas echt werken als de waarden van verschillende groepen helder zijn en als vertrekpunten dienen voor de noodzakelijke stappen voor verduurzaming’. Om te kunnen aan sluiten bij de leefwereld van de verschillende burgergroepen is het zinvol aan te sluiten bij de soorten burgerparticipatie en organisatievormen die de burger al kent. Dat is immers de leefwereld van de burger én de samenwerkingsvormen met de overheid op mesoniveau.   <i>‘Ruimte laten voor burgers’ een goed startpunt, maar het is niet genoeg. Het gaat om méér dan alleen ruimte laten, het gaat om daadwerkelijk ‘afstemmen op waarden van de burger’.</i>   - Energiecoaches opleiden die in wijken technische en gedragsmatige voorlichting huis aan huis kunnen geven (plichtsgetrouwen maar ook structuurzoekers uit de wijken zelf)   - Aansluiten bij ‘deelschuren en innovatieve vormen van deeleconomie’ die de ontplooiers aanspreken   - Samenwerking met bedrijventerreinen zoeken om de energie-coöperatie of ‘huur een dak in je eigen postcodegebied’ te bevorderen   - Vrijwilligers die meedenken en meedoen bij ontwikkelen en implementatie van beleid (de plichtsgetrouwen en verantwoordelijken hiertoe motiveren)   - Innovatieve digitale forums en app’s ontwikkelen in wedstrijdvorm samen met ‘gamers’, ontwikkeld en beheerd door de ontplooiers

In het Transitie­model Gemeenten Energieneutraal zijn opgenomen:

- Transitie­model: Gemeenten Energieneutraal – theoretische onderbouwing
- Transitie­model: Gemeenten Energieneutraal – stappenplan
- Toelichting
- Tabel 1 – Doelgroep bepalen
- Tabel 2 – Onderzoeken van de vijf burgerleefstijlen
- Tabel 3a – Gemeentelijke organisatie KWALITEIT
- Tabel 3b – Gemeentelijke organisatie BELEID
- Tabel 4a, 4b en 4c – Communicatieplan maken (tone of voice afstemmen)
- Tabel 5 – Het gemeentelijke beleid uitdragen
- Tabel 6 – Waardepropositie afstemmen
- Tabel 7 – Het Forum: samen met de burgers een Duurzame Agenda opstellen

Studie:	Master of Urban and Area Development (MUAD)
Onderdeel:	Masteronderzoek
Begeleidende lector:	Dr. K.E. Bugge
Beoordelaar:	Ir. M. Huffstadt
Datum:	20 mei 2016

Afstudeerder:	Ing. A.M.L.H. van der Wiele Middelbuurtseweg 25 3903 LB Veenendaal AMLH.vanderWiele@han.nl